

VAN
AUGUSTUS
TOT
CONSTANTIJN

DE GESCHIEDENIS VAN HET
ROMEINSE RIJK AAN DE HAND
VAN TIEN KEIZERS

BARRY STRAUSS

PROLOOG

Een nacht op de Palatijn

Het is nacht op de Palatijn, een historische heuvel in het hart van Rome. Stel u voor dat u hier alleen bent, nadat de toeristen naar huis zijn gegaan en de bewakers de poorten hebben gesloten. Zelfs overdag is de Palatijn rustig vergeleken met de drukte bij de bezienswaardigheden in het dal aan de voet van de heuvel. Zou u tijdens een ietwat griezelige nachtelijke tocht over de heuvel de geesten van de keizers kunnen wekken?

Op het eerste gezicht lijkt het antwoord misschien ‘nee’. De luchtige, groene heuveltop ontbeert de majesteit van de zuilen en bogen op het nabije Forum Romanum en het spektakel van het Colosseum met zijn bloedbespatte galerijen. De ruïnes op de Palatijn lijken een verwarrende opeenhoping van bakstenen, beton en gebouwen met verkeerde namen. Het zogeheten Hippodroom, benaming voor een langgerekt stadion, is in werkelijkheid bijvoorbeeld een verzonken tuin, terwijl het ‘Huis van Livia’ nooit van die grote dame is geweest.

Maar kijk eens wat beter. Geef uw verbeelding de vrije loop en u zult begrijpen waarom de Palatijnse heuvel ons het woord *paleis* heeft geschonken. Hier, op de Palatijn, plantte de eerste Romeinse keizer zijn banier van de macht, en gedurende eeuwen regeerden de meesten van zijn opvolgers vanaf hier over vijftig tot zestig miljoen mensen. Het begon met een bescheiden complex voor de heerser en zijn familie, en een tempel voor zijn beschermgod. Daarna volgde er een reeks steeds weelderiger *domus*, ofwel ‘huizen’. Dat waren de paleisachtige residenties die niet alleen als woonhuis werden gebruikt maar ook het toneel waren van keizerlijke audiënties, beraadslagingen, ontvangst van gezantschappen, ochtendbegroetingen (*salutatio*), banketten, liefdesaffaires, oude en nieuwe religieuze rituelen, samenzweringen en moordaanslagen.

In hun hoogtijdagen straalden de paleizen grootsheid uit. Hun muren waren bekleed met gekleurd marmer uit het hele rijk. Hun zuilen glansden van Numidisch geel, Frygisch paars, Egyptisch graniet, Grieks grijs en Italisch wit. Vergulde plafonds rezen hoog boven grote ramen en verwarmde vloeren. De ene eetzaal kon duizenden gasten herbergen, een andere draaide langzaam rond. Het water in fonteinen en vijvers werd gevoed uit het eigen aquaduct van de Palatijn. Sommige kamers boden als een soort skybox zicht op de wagenrennen van het Circus Maximus in het dal ten zuiden van de heuvel.¹

Misschien ziet de moderne nachtelijke bezoeker van de Palatijn een beroemd diner met de keizer voor zich, waarop een gast zei dat het voelde alsof hij met Jupiter zelf de tafel in de hemel deelde.² Of een minder aangenaam banket waarvoor de keizer de muren zwart had laten schilderen en de aanligbanken de vorm van grafstenen had laten geven, zodat de doodsbanne gasten voor hun leven vreesden – maar gespaard bleven.³ Of we herinneren ons het gerucht dat een andere keizer het paleis in een bordeel veranderde – een sappig maar niet erg geloofwaardig verhaal.⁴ We denken aan de paleistrappen waar een keizer zijn eerste toejuichingen ontving en een ander zijn aftreden aankondigde.⁵ We kunnen ons de grote entree voorstellen, waar de vrouw van een nieuwe keizer haar heilige voornemen verkondigde om niet gecorrumpeerd te raken,⁶ of de achterdeur waardoor een andere keizer naar huis sloop en maar net het vege lijf kon redden tijdens een voedseloproer op het Forum.⁷ We kunnen ons een raadsvergadering in een paleishal voor de geest halen waarbij de moeder van de keizer vanachter een gordijn toekeek. Of we zien in onze verbeelding de overdekte passage waar een groep samenzweerders een jonge tiran vermoordde. Het gebeurde allemaal hier.

Vanaf de Palatijn heersten de keizers over wat zij de wereld noemden, een reusachtig rijk dat zich op zijn hoogtepunt van Brittannië tot Irak uitstrekte. Of althans, ze probeerden erover te heersen. Slechts weinigen blonken uit in dit slopende vak. Het keizerlijke bestuursapparaat regelde de dagelijkse gang van zaken, maar crises vormden een uitdaging. Veel keizers bleken niet tegen de taak opgewassen. Een paar van hen deden het daarentegen ongelooflijk goed, waarbij ze in gelijke mate ambitie, sluwheid en wreedheid inzetten.

Ze hadden ook familie. De Romeinse keizers runden een van de succesvolste familiebedrijven uit de geschiedenis, maar ook een van de paradoxaalste. Om alle macht in vertrouwde handen te concentreren werd er volop gebruikgemaakt van alle familieleden, inclusief de vrouwen. Het

gevolg was dat moeders, echtgenotes, dochters, zusters en minnaressen in de ogen van sommigen verrassend veel macht bezaten. Maar soms was het een ongelukkige familie, waarin gedwongen huwelijken gewoon waren en onderlinge strijd en moord geen uitzondering was. Bovendien kende het begrip familie een brede en flexibele definitie. Er kwamen meer keizers via adoptie aan de macht dan als biologische erfgenaam van hun vader, en niet weinigen grepen de macht via burgeroorlog. De vaak omstreden opvolging was zowel de glorie als de vloek van het rijk. Het opende de deuren voor talent en geweld.

De eerste keizer, Augustus, zette de toon. Hij werd geadopteerd door de man die het lot van zijn familie bepaalde, zijn oudoom en Romes laatste dictator, Julius Caesar. Octavianus, zoals hij aanvankelijk heette, moest een burgeroorlog uitvechten om de macht te grijpen. Zelfs zijn vrouw Livia, later de machtigste vrouw uit de Romeinse geschiedenis, had tijdens die oorlog ooit moeten vluchten voor de man met wie ze uiteindelijk trouwde.

De bladzijden hierna vertellen het verhaal van tien heersers. Zij waren de capabelste en succesvolste keizers van Rome – of, in het geval van Nero, in elk geval de prikkelendste, en zelfs hij was een groot bouwheer. Succes werd verschillend gedefinieerd naargelang omstandigheden en talent, maar alle keizers wilden thuis politieke controle uitoefenen, buiten de grenzen militaire macht uitstralen, over de welvaart waken, de stad Rome opbouwen en een goede relatie met de goden onderhouden. En elke keizer wilde in bed sterven en de macht overdragen aan zijn gekozen erfgenaam.

We beginnen met de grondlegger en eerste keizer, Augustus, en eindigen ongeveer 350 jaar later met de tweede grondlegger, Constantijn, die zich tot het christendom bekeerde en met Constantinopel (het huidige Istanboel in Turkije) een nieuwe hoofdstad stichtte in het oosten. Ruwweg halverwege deze twee mannen verscheen Hadrianus, die zichzelf een tweede Augustus noemde en die meer deed dan de meeste keizers om het rijk vreedzaam te maken en de elite te openen voor buitenstaanders. Maar helaas was ook Hadrianus tiranniek en moorddadig. Daarin verschilde hij niet van de anderen.

Van het begin tot het eind grepen Romeinse keizers naar geweld. Ze aarzelden maar zelden om rivalen en tegenstrevers om te brengen en waren afhankelijk van het leger, dat het rijk veroverde en verdedigde en dat opstanden met grof geweld neersloeg. Zelfs Marcus Aurelius, een keizer-filosoof die de voorkeur gaf aan vreedzame kunst boven krijgskunst

en zonder militaire ervaring aan de macht kwam, wijdde het grootste deel van zijn regeerperiode aan gevechten aan de grenzen.

Niet minder belangrijk was dat het leger keizers maakte en brak. Geen enkele keizer kon heersen zonder de instemming van de militairen. Zij deden er zelfs meer toe dan de Romeinse senaat, de leden van de elite die de leidende klasse vormden, althans in het begin. De keizers vertrouwden voor het bestuur steeds meer op niet-senatoren, en zelfs op voormalige slaven. De gewone burgers van Rome waren ook van belang voor de keizers, maar zij werden afgekocht met brood en spelen – wat overigens niet betekent dat het leven een lolletje was voor de armen die de grote meerderheid in het rijk uitmaakten. En ten slotte moest er rekening worden gehouden met de goden. Elke keizer zocht de vrede met de goden, en veel van hen introduceerden nieuwe goden zonder de oude te verwerpen. Constantijn was niet anders omdat hij een nieuwe God aanbad, maar omdat hij Romes voorouderlijke goden de rug toekeerde.

Religie is ingebed in cultuur, en het karakter van Romes cultuur zou enorm veranderen door de opkomst van de monarchie. Augustus en zijn opvolger Tiberius verrichtten samen een herculische prestatie. Zij verzetten de bakens in het Romeinse Rijk van verovering naar bestuur. Ze beknotten de macht van de trotse, militaristische, ruzieachtige aristocratie en begonnen die over te hevelen naar bureaucraten die uit een minder prestigieuze sociale klasse afkomstig waren. Ze verbreedden de blik tot buiten Rome, eerst ten gunste van Italië en daarna van de provincies.

De opvolgers van Augustus voegden met gewapend geweld twee nieuwe provincies aan het rijk toe, maar het waren niet meer dan bescheiden grenscorrecties vergeleken met de twee voorafgaande eeuwen, waarin Rome heel het Middellandse Zeegebied en Noordwest-Europa veroverde. Veroverende elites raken altijd uitgeput en meer geïnteresseerd in geld en amusement dan in expansie. Elk rijk raakt zonder uitzondering in verval. Maar de Romeinen wisten wat ze hadden veroverd uitstekend vast te houden.

Achter een façade van bloemrijke en extravagante retoriek ging het hart van een pragmaticus schuil. Dat was het ware Rome. Het echte Rome is minder te vinden in de perioden van Cicero of het gepolijste proza van Publius Cornelius Tacitus dan in Tiberius' schouderophalende opgave van Germanië of in Vespasianus' rechtvaardiging van een belasting op de openbare toiletten met de opmerking dat 'geld niet stinkt'.⁸ Nieuw bloed en nieuwe goden, lastige keuzes en strategische terugtrekkingen: de Ro-

meinen waren bereid om alles te doen wat noodzakelijk was om hun rijk te laten overleven.

Op den duur verloor Rome ook zijn rol als hoofdstad. De keizer in het westen regeerde vanuit Noord-Italië of Germanië, en uiteindelijk was er zowel een westerse als een oosterse keizer. Constantijns voorganger Diocletianus beseftte dat het rijk te groot was en te veel problemen kende om door één man te worden geleid. Constantijn, die wel die volledige last droeg, was een uitzondering.

Rome ontgroeide zichzelf, maar dat was een van de redenen voor zijn succes. Verandering was in het systeem ingebakken, wat niet betekent dat die makkelijk of zonder bloedvergieten tot stand kwam. Er kwamen nieuwe mannen aan de top. De twee middelste keizers in dit boek, Trajanus en Hadrianus, waren afkomstig uit Hispania, het huidige Spanje. Keizer Septimius Severus kwam twee generaties later uit Noord-Afrika. Hij stamde af van Italische immigranten, en mogelijk ook van gemengde Afrikaanse en Midden-Oosterse voorouders, wat niet gold voor Diocletianus of Constantijn, die beiden van de Balkan afkomstig waren en geen Italiaans bloed hadden. Er kwamen ook nieuwe vrouwen naar voren: de vrouw van Severus kwam uit Syrië en de moeder van Constantijn uit Klein-Azië, het huidige Turkije.

De dames en heren van de Palatijn bleken in de loop van de tijd veel diverser dan de stichter van het rijk zich had kunnen voorstellen. Hun stemmen zijn al lang verstomd en veel van hun namen zijn vergeten. In sommige gevallen zijn hun standbeelden verloren gegaan, in oude tijden omvergehaald na een revolutie, en zijn hun beeltenissen van schilderijen bekrast of van reliëfs afgehakt. Maar we kunnen hun geesten oproepen met behulp van literaire teksten en inscripties, kunst en archeologie en de wetenschappelijke bestudering van alles van scheepswrakken tot riolen.

De Romeinen leven, en niet alleen in de verbeelding van een nacht op de Palatijn.

AUGUSTUS

De Grondlegger

Augustus is een icoon, en zeer terecht. Maar weinig historische figuren laten beter zien wat er nodig is om in alles te overwinnen. Hij beëindigde een eeuw van revolutie, wierp de Romeinse Republiek omver en verving die door een rijk waarvan hij de eerste keizer was. Maar Augustus is ook een raadsel. Op vierjarige leeftijd verloor hij zijn vader, maar als negentienjarige werd hij een van de belangrijkste politieke figuren van Rome. Hoe deed hij dat – en nog zoveel meer?

Hoe overwon hij een oppositie onder leiding van het meest glamouruze stel uit de klassieke oudheid, Antonius en Cleopatra? Hoe werd een broze jongeman een succesvolle krijgsheer, en hoe veranderde hij vervolgens in een van de beroemdste vredesbevorderaars uit de geschiedenis? Hoe had hij de perfecte nummer twee gevonden: een partner die hem diende als generaal en bestuurder, zonder de macht van zijn meester te bedreigen? Hoe wist hij een van de productiefste maar ook uitdagendste huwelijken uit de geschiedenis te sluiten, met de briljante, getalenteerde en geraffineerde Livia? Hoe kon hij een dynastie stichten die het honderd jaar uithield en een rijk dat nog vele eeuwen langer bestond?

Tegen het einde van zijn lange leven beantwoordde Augustus een paar van deze vragen zelf. Op bronzen zuilen voor zijn mausoleum in Rome liet hij een gedetailleerde inscriptie aanbrengen, die onder meer de volgende verklaring bevatte: ‘Gedurende mijn zesde en zevende consulaat, toen ik een eind had gemaakt aan de burgeroorlogen en met algemene instemming de volledige macht bezat, heb ik alle politieke zeggenschap uit handen gegeven en overgedragen aan de senaat en het Romeinse volk. Als dank voor mijn diensten is mij op senaatsbesluit de titel Augustus verleend.’¹

Dat was het officiële verslag. Wat was het echte verhaal? We beginnen met een jonge jongen en volgen zijn carrière.

Atia's jongen

Hij werd op 23 september 63 v.Chr. geboren. We kennen hem als Augustus, maar het is gebruikelijk om hem Octavianus te noemen als we het over de eerste 35 jaar van zijn leven hebben. Pas daarna nam hij de naam Augustus aan.

Zijn vader, Gaius Octavius, was de zoon van een ambitieuze familie uit een klein stadje ten zuiden van Rome. Octavius was rijk en had politieke aspiraties, maar het ontbrak hem aan de hoge afkomst die de meeste Romeinen, arm of rijk, van hun leiders verwachtten. Deze edelen of aanzienlijken (*nobilitas*) waren voor de Romeinen maar een heel kleine groep: de nakomelingen van de consuls, de twee hoogste magistraten van het Romeinse bestuursapparaat die jaarlijks gekozen werden.² Octavius trouwde in deze stand in door zijn huwelijk met de nicht van Julius Caesar, dochter van de zus van de toekomstige dictator. Zij opende de deuren naar de macht voor haar echtgenoot en haar jonge zoon. Ze heette Atia.³

Haar huwelijk begon goed, met een verhuizing naar Rome, waar haar echtgenoot de politieke ladder begon te bestijgen. Gaius Octavius leek op het consulaat af te stevenen, maar hij overleed plotseling in 58 v.Chr. toen hij onderweg was naar huis, na een succesvolle periode als provinciegouverneur. Atia was nu een weduwe met twee kinderen: Octavianus en zijn oudere zus Octavia.

De moeilijkheden van de jonge vaderloze Octavianus werden nog verergerd doordat minstens één van zijn voogden zijn erfenis niet goed beheerde of zelfs plunderde. Maar de jongen overleefde niet alleen, hij kwam tot grote bloei. Drie zaken zaten voor hem mee. Zijn moeder, haar familie en zijn eigen veerkracht.

Atia is een van die onderbelicht gebleven heldinnen van de geschiedenis. Het is waar dat we geen volledig beeld van haar hebben. We weten niet hoe ze eruitzag, want er zijn geen afbeeldingen op munten of standbeelden van haar bewaard gebleven. De verloren gegane memoires van Augustus schetsten waarschijnlijk het portret dat in latere Romeinse geschriften is overgeleverd: een kuise, ouderwetse moeder die een strikte discipline handhaafde en de opvoeding van haar zoon nauwkeurig in de gaten hield.⁴ De bronnen onthullen een vrouw die slim, pragmatisch en oordeelkundig was en zich onvermoeibaar inzette voor de carrière van haar zoon.

Romeinse moeders moesten de carrière van hun zonen bevorderen. Hun echtgenoten overleden vaak eerder dan zij, waardoor de moeders de zorg voor de kinderen op zich moesten nemen. De Romeinse geschiedenis wemelt van de sterke moeders die hun zonen vooruithelpen in hun carrière. De Latijnse literatuur biedt het voorbeeld van de godin Venus die haar zoon Aeneas voortdrijft in zijn goddelijke lot om de grondslag voor Rome te leggen.⁵ Geen wonder dat Romeinse mannen hun moeder vaak enorm vereerden.

Kort nadat ze weduwe was geworden, hertrouwde Atia, deze keer met een andere prominente publieke figuur, een gladde persoonlijkheid die zich met geen van beide partijen in de Romeinse burgeroorlog (49-45 v.Chr.) verbond, maar toch goed uit de bus kwam.⁶ De jonge Octavianus kan de kunst van de misleiding heel goed van zijn stiefvader hebben geleerd. Maar Atia vertrouwde hem in eerste instantie aan zijn grootmoeder Julia toe, haar eigen moeder, die de jongen tijdens zijn leerjaren onder haar dak opvoedde. Haar broer Julius Caesar was bezig het oude Gallië te veroveren, ongeveer het gebied van het huidige Frankrijk en België, en om de belangrijkste man van Rome te worden. Julia heeft hem ongetwijfeld geschreven over de intelligente en ambitieuze jongeman die ze onder haar hoede had en die de familie eer aandeed.

Toen Julia rond 51 v.Chr. stierf, verhuisde Octavianus naar het huis van zijn moeder en stiefvader, maar hij bleef aan zijn beroemde oudoom denken. Naar verluidt wilde hij zich in 46 v.Chr. bij Caesar aansluiten, maar Atia was bezorgd over de gezondheid van de jongen en stak er een stokje voor.⁷

Tijdens de jeugd van Octavianus zette Caesar het tot een trotse, zichzelf regerende republiek uitgegroeide Rome op zijn kop. De bevolking en de elites deelden de macht door middel van instituten als volksvergaderingen, rechtbanken, verkozen beambten en de senaat. Dat was althans de theorie. In de praktijk kon de republiek zich niet handhaven tegenover een veroveringsgezinde generaal als Caesar en zijn tienduizenden trouwe soldaten.

Toen Caesar in 49 v.Chr. de rivier de Rubicon overstak en vanuit Gallië naar Italië marcheerde, lokte hij een burgeroorlog uit in een land dat met tussenpozen al vijf decennia lang leed onder burgeroorlogen die hun oorsprong vonden in een crisis van twee generaties eerder. Rome leek opgesloten te zitten in een labyrint van politieke, militaire, sociale, economische, culturele en bestuurlijke onmogelijkheden.

Alleen iemand die de stad Rome en het hele rijk kon bedwingen kon vrede, orde en stabiliteit brengen. Caesar was die man niet. Hij was een veroveraar, geen opbouwer. Maar als Caesar het niet kon, wie dan wel?

Julius Caesar had zelf geen wettige zoon, hoewel hij buiten het rijk waarschijnlijk een buitenechtelijke prins had verwekt: Caesarion, de zoon van Cleopatra. Maar hij koos een andere verwant als zijn erfgenaam. Hij had verschillende legitieme Romeinse neven en achterneven, maar Octavianus kwam op de eerste plaats.

De jongeman brandde van ambitie en was een natuurtalent als politicus: intelligent, innemend, communicatief en knap.⁸ Hoewel hij geen geboren soldaat was, bleek hij vasthoudend, listig en dapper. Hij had een ijzeren wil. En hij had Atia, die ongetwijfeld geen gelegenheid voorbij liet gaan om hem bij Caesar de hemel in te prijzen. En misschien heeft ze haar oom zelfs een verhaal verteld dat de ronde deed, namelijk dat niet Gaius Octavius de vader van haar zoon was geweest maar de god Apollo, die haar in de gedaante van een slang in een tempel bezocht, haar zwanger maakte en een blijvend teken op haar lichaam achterliet.⁹ Alleen de goedgelovigen zouden dat voor zoete koek slikken, maar Caesar wist dat de massa's goedgelovig waren, en wellicht was hij dus onder de indruk.

Hij bleef zijn achterneef in elk geval vooruithelpen. Rond 51 v.Chr. hield Octavianus als elfjarige de grafrede voor zijn grootmoeder Julia op het sprekerspodium van het Forum Romanum. Kort nadat hij veertien was geworden, werd hij op verzoek van Caesar in een belangrijk religieus ambt benoemd, en op zijn zeventiende nam hij deel aan de triomftochten in Rome ter ere van Caesars veroveringen in Gallië en de overwinning in de burgeroorlog. Het was 46 v.Chr. en Caesar bewees de jongeman eer zoals een triomferende generaal dat normaal gesproken alleen bij zijn zoon zou doen.

Een vooraanstaande jongen als Octavianus had veel vrienden, van wie er een zijn levenslange rechterhand werd: Marcus Vipsanius Agrippa. Net als Octavianus stamde hij uit een rijke Italische familie, maar zonder connecties met de Romeinse adel. Wat Agrippa wel in overvloed bezat, was praktische genialiteit. Hij was moedig, assertief en bovenal loyaal. En Octavianus had absoluut een gave om mannen aan zich te binden. In Agrippa's geval ging hij naar zijn oudoom en kreeg hij de broer van zijn vriend vrij, ook al had die tegen Caesar gevochten. Agrippa was dankbaar.

In 45 v.Chr. werd Octavianus ziek, en naar verluidt zocht Caesar hem zelfs op zijn ziekbed op voordat hij uit Rome vertrok om een opstand in Hispania de kop in te drukken.¹⁰ Octavianus had te kampen met chronische gezondheidsproblemen en werd gedurende zijn leven een paar keer ernstig ziek, maar hij zette altijd door, tot zijn laatste snik. Al snel was de jongeman weer op de been en vertrok hij naar het front. Agrippa behoorde

waarschijnlijk tot zijn kleine entourage, maar Atia niet. Zij had mee willen reizen, maar haar zoon wees dat af.

Octavianus kwam te laat in Hispania aan om deel te nemen aan de gevechten maar bereikte Caesar wel na een gevaarlijke reis door vijandig gebied. Hij verwierf er de bewondering van zijn oudoom mee – een bewondering die alleen maar toenam tijdens de maanden die Caesar met de begaafde jonge doorzetter doorbracht. Het was Octavianus' kans om te schitteren, en hij gebruikte die goed. Toen Caesar kort daarna naar Italië terugkeerde, maakte hij Octavianus tot zijn belangrijkste erfgenaam en later bood hij hem postume adoptie als zijn zoon aan.

Door Octavianus tot zijn opvolger te kiezen, bewees Caesar zijn talent om grootsheid te kunnen onderscheiden. Maar toen het nieuws van zijn keuze naar buiten kwam, vonden sommigen het moeilijk te geloven dat een zeventienjarige de machtigste man van de wereld kon overhalen om hem uit te verkiezen, zonder dat daar iets anders achter schuilging: seks. Marcus Antonius, rivaal van Octavianus, beschuldigde de jongen er later van dat hij in Hispania een affaire met Caesar had gehad.¹¹ Aan de ene kant was dit precies het soort laster dat Romeinse politici graag verspreidden, aan de andere kant was Octavianus even knap als ambitieus, en het gerucht wilde dat Caesar, toen hij zelf een tiener was, naar bed was gegaan met een machtige oudere man.¹² Caesar en Augustus waren beiden echter dol op vrouwen, zodat het verhaal waarschijnlijk niet waar is.

Terug in Rome ging Octavianus eindelijk op zichzelf wonen, maar nog altijd dicht bij zijn moeder en stiefvader, bij wie hij waarschijnlijk de meeste tijd doorbracht. Ook zette hij zijn opleiding in retorica, filosofie en literatuur voort, zowel in het Latijn als in het Grieks – het voorkeurscurriculum van de Romeinse elite. Hoewel oorlog en revolutie zijn studie onderbraken, bleef hij dagelijks lezen en zichzelf oefenen in het geven van toespraken. Toen hij achttien was, zou hij zich naar verluidt een jaar hebben onthouden van seks omdat hij dacht dat zijn stem daardoor krachtig bleef.¹³ Misschien werkte het, want in zijn latere jaren had hij een aangename en opvallende spreekstem, anders dan Caesars doordringende stemgeluid.

Caesar had een veroveringscampagne van drie jaar in het oosten op het programma staan. Hij gaf Octavianus een vooraanstaande rol door hem op achttienjarige leeftijd tot zijn *magister equitum* (meester van de paarden) te benoemen, ofwel zijn onderbevelhebber. Hoewel het in sommige opzichten een ceremoniële positie was, leverde het naamsbekendheid op en mogelijkheden om te netwerken. De expeditie zou in maart 44

v.Chr. van start gaan. Op bevel van zijn oudoom verliet Octavianus Rome rond december 45 v.Chr. en stak hij samen met Agrippa de Adriatische Zee over naar Caesars militaire hoofdkwartier in het tegenwoordige Albanië. Daar legde hij zeer belangrijke contacten met de aanvoerders van de legioenen.

Maar op de iden van maart veranderde alles. Op die dag, 15 maart 44 v.Chr., pleegden meer dan zestig vooraanstaande Romeinen, onder aanvoering van Marcus Brutus, Gaius Cassius Longinus en Decimus Brutus, aan het begin van een senaatszitting een geslaagde moordaanslag op Caesar.

Plotseling maakte Octavianus' nabijheid tot Caesar hem tot een doelwit. Atia was in Rome toen ze in Caesars testament werd aangewezen om zijn begrafenis te organiseren. Maar Octavianus was haar eerste prioriteit, en ze stuurde onmiddellijk een boodschapper om hem aan de overzijde van de Adriatische Zee in te lichten. De jongeman overwoog de mogelijkheid van een gewapende opstand in het Adriatische hoofdkwartier, maar Atia raadde het hem sterk af. Ze wist dat Rome de sleutel was en spoorde haar zoon aan om naar de hoofdstad te komen. Ze schreef dat 'hij nu een man moest zijn, verstandig diende te overwegen wat hij moest doen en dan overeenkomstig lot en omstandigheden moest handelen'.¹⁴ Na overleg met zijn vrienden en adviseurs stemde Octavianus ermee in en reisde hij terug naar Italië.

De dood van Caesar was een groot verlies voor Octavianus. De man die zich had opgeworpen om zijn vader te worden en die alles had gedaan om hem zijn gevoel van potentiële grootheid te geven, was vermoord. Als traditioneel Romeins gebaar van rouw liet hij zijn baard staan. Maar verdriet was niet zijn enige emotie. Hij voelde ook angst, woede en een grote wraaklust. De dood van Caesar was echter evengoed een kans als een zware klap. Octavianus was nu het hoofd van de familie, en de erfgenaam van Romes dictator. Maar hij moest vechten voor zijn erfdeel.

De geschiedenis van het Romeinse Rijk aan de hand van de tien meest tot de verbeelding sprekende keizers

Op 11 mei 330 vond de inwijding plaats van de nieuwe hoofdstad van het Romeinse Rijk: Constantinopel, 'Stad van Constantijn'. Bijna vier eeuwen na Augustus, de eerste Romeinse keizer, vond Constantijn de Grote het rijk opnieuw uit. Historicus Barry Strauss bespreekt op meeslepende wijze tien van de invloedrijkste keizers en toont zo de totstandkoming van de bloeiende Romeinse cultuur. En daarmee ook van de hedendaagse westerse wereld, want de invloed van het rijk is nog steeds terug te vinden in onder andere de westerse talen, de rechtspraak en de architectuur.

In *Van Augustus tot Constantijn* representeert iedere keizer een belangrijke periode in de Romeinse geschiedenis. Van Augustus, de grondlegger van het Romeinse keizerrijk, via Tiberius en Trajanus tot Constantijn, de tweede grondlegger. Ook de invloedrijke vrouwen in de keizerlijke families passeren de revue: van moeders en dochters tot echtgenotes en maîtresses. Strauss vertelt het verhaal van vier eeuwen Romeinse geschiedenis, waarvoor literatuur, inscripties, kunst en archeologie de basis vormen. Tien fascinerende biografieën in hun historische context leggen de essentie van de Romeinse én hedendaagse cultuur bloot.

'Een buitengewoon toegankelijke geschiedenis over het Romeinse Rijk. (...) Dit boek leest als een script van *Game of Thrones*.'

– Andrew Roberts, auteur van de biografie over Winston Churchill, *The Wall Street Journal*

Uitgeverij Omniboek

NUR 681

ISBN 978-9401918022

9 789401 918022

www.omniboek.nl